

VU Research Portal

Verzet; Een inleiding

van Gemert, F.H.M.; Schuilenburg, M.B.

published in

Tijdschrift over cultuur & criminaliteit
2014

DOI (link to publisher)

[10.5553/tcc/221195072013003003001](https://doi.org/10.5553/tcc/221195072013003003001)

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Gemert, F. H. M., & Schuilenburg, M. B. (2014). Verzet; Een inleiding. *Tijdschrift over cultuur & criminaliteit*, 4(1), 3-8. <https://doi.org/10.5553/tcc/221195072013003003001>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

ARTIKELEN

Verzet. Een inleiding

Frank van Gemert & Marc Schuilenburg

Resistance Through Rituals is een boek uit 1976, samengesteld door Stuart Hall en Tony Jefferson, dat aan de wortels ligt van de culturele criminologie.¹ Het boek is afkomstig van het Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS), ook wel bekend als de Birmingham School, en beschrijft de jeugdculturen in het naoorlogse Engeland, zoals de Teddy Boys, Mods, skinheads en Rasta's.² Op deze nieuwe jeugdculturen wordt aanvankelijk gereageerd met onbegrip, soms zelfs met angst. Maar al snel vertaalt de publieke ongerustheid over deze groepen zich in een *moral panic* naar de Mods en Rockers (Cohen, 1973). Uiteindelijk leidt het onbehagen over deze groepen tot een politiek van *law and order*, zoals beschreven in *Policing the Crisis* (Hall et al., 1978), waarbij de *moral panic* door de overheid wordt gebruikt voor eigen politieke en economische doelen. Belangrijk in dit alles is dat de jeugdculturen van de Mods en Rockers worden gezien als vormen van verzet, niet alleen tegen de positie in de samenleving die de jongeren is opgelegd door oudere generaties, maar ook tegen de heersende moraal van de tijd. In termen van het CCCS wordt de jeugdcultuur van deze groepen zo verbonden met klassieke maatschappelijke en klassentegenstellingen. Jeugdcultuur, met haar soms exotische stijlelementen en vaak excessieve drugsgebruik, wordt hierbij opgevat als een variant van klassencultuur. Ze biedt een manier om politieke analyses van cultuur te kunnen maken.

De marxistisch en structuralistisch getinte analyses van het CCCS hebben het thema 'verzet' een belangrijke plaats gegeven in de criminologie. Zo sloot hun gedachtegang sterk aan bij de zogenoemde kritische criminologie, een stroming die in de jaren 1970 opkomt in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Aanhangers van de kritische criminologie stellen dat oorzaken van criminaliteit in het maatschappelijk systeem, met zijn inkomensverschillen, individualistische manier van denken en het excessief najagen van winst en geluk, zijn gelegen. Daarbij vestigen ze de aandacht op het feit dat criminaliteit wordt gepleegd vanuit machtsposities, denk aan organisatiecriminaliteit, milieucriminaliteit, mensenrechtenschendingen, seksueel misbruik of ander geweld tegen vrouwen en kinderen. Zo hebben in Nederland Jongman en Timmerman (1985) erop gewezen dat criminaliteit kan worden beschouwd als een daad van verzet van de onderste

1 Op 10 februari 2014 is Stuart Hall overleden. Hall werd geboren in Jamaica en kwam in 1951 naar Engeland. Hall heeft aan de wieg gestaan van de 'cultural studies' in de geesteswetenschappen. Naast het CCCS heeft Hall het blad van Nieuw Links, *New Left Review*, opgericht en is hij de auteur van klassiekers als *Deviancy, Politics and the Media* uit 1971 en *The Hard Road to Renewal* uit 1988.

2 Zie voor een instructief overzicht van de intellectuele achtergrond van het CCCS: Schulman (1993).

laag van de samenleving ter verbetering van hun positie.³ Een volledig overzicht is lastig te geven, maar je zou kunnen zeggen dat alles wat zich maar een beetje keerde tegen de ‘gevestigde orde’ in de kritische criminologie ‘verzet’ werd genoemd – ongeacht de morele lading ervan. De gedetineerdenbeweging was een uiting van verzet, maar ook de vrouwenbeweging – die nog al eens op criminalisering aandrong – werd op die manier gezien, evenals de strijd van de IRA voor onafhankelijkheid, de mijnwerkersstakingen tegen het beleid van Margaret Thatcher en de rellen aan het begin van de jaren 1980 in de Londense achterstandswijk Brixton.

Een veelgehoorde kritiek op de kritische criminologie is dat ‘het niet altijd even duidelijk was waar ze precies voor opkwam’ (Fijnaut, 1990: 270). Het feit dat diverse verzetsbewegingen vaak hele andere kanten op wilden en eisen formuleerden die vaak haaks op elkaar stonden, daar werd weinig over gesproken (Van Swaaningen, 1997: hfst. 5). John Lea en Jock Young (1984) spreken in *What Is to Be Done About Law and Order?* zelfs van ‘left idealism’ en bekritiseren het idee dat criminaliteit louter kan worden verklaard vanuit de economische achterstand van bepaalde groepen in de samenleving. Deze kritiekpunten zijn ook de Birmingham School ten deel gevallen. Zo is erop gewezen dat het aspect van verzet in hun analyses te sterk wordt benadrukt vanuit een ideologisch vertoog over macht en ongelijkheid zonder dat hierbij een onderscheid wordt gemaakt tussen typen van verzet, wat Douglas Kellner (1995: 37) het ‘fetisjisme van verzet’ heeft genoemd. Meer specifiek wordt verzet als een sociologische dwangbuis gebruikt om jeugdculturen te beschrijven.

In de afgelopen twee decennia is in de criminologie – in vergelijking tot de jaren 1970 en 1980 – relatief weinig aandacht besteed aan het fenomeen van verzet. Mede door de sterke invloed van het neoliberalisme, gepaard met processen van globalisering en individualisering, is hierin verandering gekomen. Nieuwe concepten zijn ontwikkeld om het fenomeen van verzet nader te kunnen duiden. Verzet blijkt namelijk lastig te definiëren of te gebruiken als een verklarend begrip voor huidige situaties en gebeurtenissen. Is verzet bijvoorbeeld een geschikte term om de opstanden in Syrië en Oekraïne te typeren? Het uit de hand gelopen ‘feest’ in Haren, de strandrellen in Hoek van Holland, de *riots* in Lon-

- 3 Tot op zekere hoogte is de relatie tussen verzet en criminaliteit vanzelfsprekend te noemen. In dagelijks taalgebruik heeft verzet betrekking op het aanvechten en overschrijden van bestaande normen en regels. Met deze definitie komen niet alleen delinquentie en verschillende vormen van crimineel gedrag in beeld, maar ook de sociale reactie hierop met als doel bepaalde handelingen te voorkomen, te bestraffen of de schade ervan te beperken. Zo betoogde Robert Merton (1938) in het klassieke artikel ‘Social Structure and Anomie’ dat we dezelfde culturele doelen nastreven, maar tegelijkertijd niet over dezelfde middelen beschikken om die doelen te bereiken. De *strain* die zo ontstaat, leidt ertoe dat vooral in lagere klassen naar illegitieme middelen gegrepen wordt om toch die doelen te bereiken. In Mertons typologie van vormen van individuele aanpassing aan het probleem van spanning tussen cultureel voorgeschreven doeleinden en het beschikken over legitieme middelen om die doelen te bereiken, neemt verzet, in de vorm van rebellie, een aparte plaats in. In zijn analyse van vormen van aanpassing wordt rebellie geduid als een handeling die tot doel heeft de maatschappelijke orde ingrijpend te veranderen. Bestaande doelen en middelen worden hierbij terzijde geschoven en vervangen door nieuwe betekeniskaders.

den – in hoeverre kan hierbij worden gesproken van verzet? Wat de inzet van verzet ook moge zijn, duidelijk is dat de boodschap ervan steeds vaker tot koopwaar wordt gemaakt. Deze, wat wordt genoemd, ‘commodificering van verzet’ (Ferrell et al., 2008: 18-19) betekent dat verzet tot een merk wordt gemaakt dat kan worden gekocht en verkocht. Denk bijvoorbeeld aan de Che Guevara T-shirts. T-shirts met de afbeelding van deze revolutionaire antikapitalist worden massaal verkocht aan jongeren. Een ander voorbeeld is het gebruik van graffiti als vorm van reclame of *branding* door commerciële bedrijven als Nike en Stüssy. Maar denk ook aan de wijze waarop hiphop is getransformeerd van een aanklacht van arme jongeren in New York tegen hun uitzichtloze situatie tot een industrie waarin veel geld wordt verdiend en de luxueuze kant ervan op opvallende wijze wordt geëtaled door de artiesten.

Paradoxen van verzet

Op 1 en 2 juli 2013 vond een internationale conferentie plaats aan de Vrije Universiteit in Amsterdam over het thema ‘Verzet’. Meer dan zeventig aanwezigen presenteerden veertig papers en daarnaast waren er *keynote lectures* van Tony Jefferson, emeritus hoogleraar aan Keele University, en Keith Hayward, hoogleraar criminologie aan de universiteit van Kent. Op de conferentie kwamen veel van de hiervoor genoemde aspecten en vragen rondom verzet aan de orde. Zo is de straat nog steeds een belangrijke plek van verzet. Het is de plaats waar barricades worden opgericht en waar de *street fighting man* de confrontatie zoekt met het establishment dat verantwoordelijk wordt gehouden voor – zo luidt het – de onrechtvaardige en onderdrukkende machtsverhoudingen in een bepaald land. Een actueel voorbeeld hiervan zijn de protesten van de ‘indignados’ (de verontwaardigden) op de pleinen van Spaanse steden tegen de hoge werkeloosheid en het gebrek aan toekomst voor jongeren. Tegelijkertijd heeft verzet een nieuw gezicht gekregen en ook de wijze waarop verzet ontstaat en aanhang krijgt, is veranderd. Verzet wordt aangezwengeld op internet en bewegingen als Occupy en WikiLeaks laten zien dat verzetsvormen als *ideoscapes* (Appadurai, 1996) moeiteloos afgebakende landsgrenzen overschrijden. Verzet is blijkbaar niet altijd iets van een bepaalde plek, al associëren we bepaalde vormen van verzet wel met een specifieke combinatie van tijd en plaats. Zo hebben 1968, de studentenopstanden in Parijs, en 1989, de val van de Berlijnse Muur, een magische klank. Deze jaartallen markeren een specifiek tijdvak en hebben een sterke symbolische lading.

Naast plaats en tijd is de focus van verzet een opvallend gegeven. Zo ging de Russische kunstenaar Pjotr Pavlensky in november 2013 naakt op het Rode Plein zitten en spijkerde zijn balzak vast aan het wegdek. In mei 2012 had hij zich al eens in prikkeldraad laten wikkelen en naaide hij zijn mond dicht. Hij protesteert niet alleen tegen de politiestaat, maar ook tegen de gevangenhouding van Pussy Riot en bij zijn laatste performance heeft hij laten weten dat het een metafoor is voor de apathie, de politieke onverschilligheid en het fatalisme van de hedendaagse Russische samenleving. Hoewel verzet vaak in een adem wordt genoemd met een ‘grootse strijd’ tegen de macht van de staat of tegen een buitenlandse overheer-

Frank van Gemert & Marc Schuilenburg

ser, neemt het dus ook andere vormen aan: ongeorganiseerd, stil, klein, lokaal, vaak zonder geweld. 'Er bestaan allerlei *vormen* van verzet, waarvan elk een geval op zich is', schrijft Michel Foucault (1984: 96) in *De wil tot weten*. Zo hebben in de afgelopen decennia de excessen van de bio-industrie geleid tot een sterke morele verontwaardiging onder de Nederlandse bevolking en tot de opkomst van lokale initiatieven om op een diervriendelijkere manier vlees te produceren.

Tot slot biedt verzet een podium. Denk aan bekende politieke namen als Martin Luther King en Nelson Mandela en protestzangers als Bob Dylan en Bob Marley: 'Get up, stand up, stand up for your rights. Get up, stand up, don't give up the fight.' Verzet heeft zijn eigen iconen en blikvangers, personen die symbool staan voor de strijd die ze voeren. Che Guevara was actief in Latijns-Amerika in de jaren 1960, maar tot op de dag van vandaag spreekt hij jongeren over de hele wereld aan. Een ander voorbeeld is de Pakistaanse kinderrechtenactiviste Malala Yousafzai, wereldwijd bekend om haar strijd voor de positie van de vrouw en het belang van onderwijs. Toch doemen hier ook allerlei paradoxen op. Zo is het lastig een duidelijke scheidslijn te trekken tussen activisten in de betogingen in de hoofdstad van de Oekraïne en sensatiezoekers op een 'feest' in Haren. Bij de beleving van verzet draait het niet alleen om een confrontatie met het gezag en abstracte idealen. 'Kicks, thrills & fun' zijn misschien net zo belangrijk in de beleving ervan (Presdee, 2000). Maar ook het opvallende gegeven dat hackers om hun kennis en kunde worden ingehuurd door bedrijven en de politie om de risico's van het internet bloot te leggen en criminelen op te sporen, bewijst dat verzet een andere plaats en een andere functie in de samenleving heeft gekregen.

In dit nummer

Kortom, wat is verzet? Wanneer is er sprake van verzet? Wat is de inzet van verzet? Wie komen er in verzet? Naar aanleiding van de conferentie over 'Verzet' bestaat dit nummer van het *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* uit zes bijdragen die een antwoord proberen te geven op deze vragen. Naast drie Nederlandstalige stukken heeft de redactie drie Engelse artikelen opgenomen. In het openingsartikel gaat Tony Jefferson in op de vraag of de uitgangspunten van de klassiekers *Resistance Through Rituals* (1976) en *Policing the Crisis* (1978) met betrekking tot het thema 'verzet' nog relevant zijn in het huidige neoliberale klimaat. Jefferson wijst erop dat vooral de notie van 'uitzonderingsstaat', zoals ontwikkeld in *Policing the Crisis*, veel weerklank vindt in veiligheidsliteratuur, bijvoorbeeld in het werk *Governing Through Crime* (2007) van Jonathon Simon. In het tweede Engelse artikel, "To resist = to create?", stellen Keith Hayward en Marc Schuilenburg dat verzet in de criminologie als een containerbegrip wordt gebruikt voor alle vormen van protest en rebellie. Hayward en Schuilenburg wijzen erop dat de belangrijkste functie van verzet is een bestaande praktijk te veranderen in een nieuwe praktijk. Om die reden stellen ze voor het concept een meer productieve, en daarmee positieve inzet te geven – in plaats van het op te vatten als een louter negatieve term ('tegen-iets-zijn').

In het artikel 'Jusqu'ici tout va bien. Jongeren en de productie van parochiale plaatsen in *La Haine*' gaan Mattias De Backer en Jenneke Christiaens in op de film *La Haine* uit 1995 van regisseur Mathieu Kassovitz. Centraal staat de vraag op welke wijze jongeren de publieke ruimte gebruiken en of deze manier kan worden geïnterpreteerd als verzet. De auteurs concluderen dat verzet ook in kleine handelingen kan zitten. Zo kan doelloos rondhangen worden opgevat als een protest tegen een gebrek aan infrastructuur in de buurt of als een aanklacht tegen de maatschappelijke norm dat we 'ons nuttig bezig moeten houden'. 'Rituals' staat prominent in de titel van het boek van Hall en Jefferson, maar vreemd genoeg komen rituelen in de hoofdstukken nergens ter sprake. Frank van Gemert, Deanna Dadusc en Rutger Visser onderzoeken in hun artikel expliciet de vorm en functie van rituelen binnen de Amsterdamse kraakbeweging. Na heftige beginjaren ontstaan rituelen rond het zoeken van te kraken panden, het kraken en het ontruimen. De auteurs wijzen op de functie van rituelen voor identiteit van krakers en bespreken in meer algemene zin de link tussen rituelen en verzet.

Jonathan Ilan duidt in 'Commodifying compliance?', het derde en laatste Engeltalige artikel in dit nummer, de betekenis van verzet aan de hand van de muzikale stroming Grime, een donkere versie van Jamaicaanse dancehall en UK-garage. Hij pleit ervoor om meer gebruik te maken van noties als frustratie en deviantie in een subcultureel perspectief op verzet. Tot slot behandelt Roland Moerland in 'Verzet of collaboratie?' de vraag hoe de strijd tegen genocide kan bijdragen aan genocide. Hij doet dat aan de hand van het boek *The Politics of Genocide* (Herman & Peterson, 2011), waarin het buitenlandse beleid van de Verenigde Staten en andere westerse grootmachten wordt bekritiseerd. Moerland stelt dat hierdoor de problematische rol van andere partijen in het debat over genocide, zoals in het geval van Rwanda, wordt genegeerd. De casus in Rwanda laat ook zien dat genocide een vorm van verzet vereist die niet past binnen de wijze waarop in de culturele criminologie de term vaak vorm wordt gegeven.

Ook in de andere rubrieken gaat dit themanummer in op verzet. Naast zes academische artikelen bespreekt Hans Moors in 'Voorbij de horizon' vier boeken die de vraag opwerpen naar het ontstaan, de functie en de vorm van verzet. Ook doen we weer recht aan onze traditie om beeldmateriaal op te nemen. Zo wordt in 'Doka' het thema belicht met een foto die de commercialisering van verzet centraal stelt. Het is met andere woorden verzet dat de klok slaat in dit nummer. Namens de redactie wensen we u veel leesplezier.

Literatuur

- Appadurai, A. (1996), *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cohen, S. (1973), *Folk Devils and Moral Panics*. St Albans: Paladin.
- Ferrell, J., K. Hayward & J. Young (2008), *Cultural Criminology. An Invitation*. London: Sage.
- Fijnaut, C. (1990), Ideologie en misdaad in justitiële beleidsplannen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 32(4), 268-277.
- Foucault, M. (1984), *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit*. Nijmegen: SUN.

Frank van Gemert & Marc Schuilenburg

- Hall, S., C. Critcher, T. Jefferson, J. Clarke & B. Roberts (1978), *Policing The Crisis: Mugging, the State and Law and Order*. London: Macmillan.
- Hall, S. & T. Jefferson (eds.) (1976), *Resistance Through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Routledge.
- Herman, E.S. & D. Peterson (2011), *The Politics of Genocide*. New York: Monthly Review Press.
- Jongman, R.W. & H. Timmerman (1985), Criminaliteit als verzet: motivatie en remmingen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 27(6), 303-319.
- Kellner, D. (1995), *Media Culture. Cultural Studies, Identity and Politics Between the Modern and the Postmodern*. London and New York: Routledge.
- Lea, J. & J. Young (1984), *What Is to Be Done About Law and Order?*. London: Penguin.
- Merton, R.K. (1938), Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Presdee, M. (2000), *Cultural Criminology and the Carnival of Crime*. London: Routledge.
- Schulman, N. (1993), Conditions of their Own Making: An Intellectual History of the Centre for Contemporary Cultural Studies at the University of Birmingham. *Canadian Journal of Communications*, 18(1), 1-18.
- Simon, J. (2007), *Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. Oxford: Oxford University Press.
- Swaaningen, R. van (1997), *Critical Criminology: Visions from Europe*. London: Sage.